

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 29/2 (Aralık / December 2024), 1-16

Yıldırım Han Medresesi'nin Son Müderrisi Mehmet Zühtü Uzmay ve Hocası Mehmet Sadık

The Last Teacher of Yıldırım Khan Madrasa, Mehmet Zühtü Uzmay and his Teacher Mehmet Sadık

Nurullah AYDENİZ

Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı

Assoc. Prof., Bilecik Şeyh Edebali University Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Education, Bilecik / Türkiye

nurullah.aydeniz@bilecik.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-0297-4717>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 19 Ağustos/August 2024 Kabul Tarihi / Date Accepted: 11 Aralık/December 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2024 Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

Atıf / Cite as

Aydeniz, Nurullah. "Yıldırım Han Medresesi'nin Son Müderrisi Mehmet Zühtü Uzmay ve Hocası Mehmet Sadık". *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (Aralık 2024), 1-16.

DOI: <https://doi.org/10.58568/firatilahiyat.1535863>

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Nurullah Aydeniz).

Yayıncı / Published by

Firat Üniversitesi/ Firat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

The Last Teacher of Bāyazīd Madrasa, Mehmet Zühtü Uzman and His Teacher Mehmet Sadık

Abstract: Of the prominent elements of Mudurnu, a rare settlement that has preserved its historical texture, is undoubtedly the Yıldırım Bayezid Complex. Thanks to the madrasa in this complex, built in 1382, Mudurnu has been a centre of knowledge for centuries. In this process, perhaps hundreds of mudarris served in the madrasa. The most famous of these was Muslihiddîn Mustafa Kastalânî, and the last one was Mehmet Zühtü Uzman. The most important source of this study, which aims to focus on Uzman and his teacher Mehmet Sadık, is the file numbered 1955-0936 belonging to Uzman in the Registry Archive of the Presidency of Religious Affairs. Although dozens of documents in this file constitute the source of the research, the main data is the ijazatnama which is intended to be published in Arabic and Turkish languages. This study, using literature review and document analysis techniques within the scope of qualitative research, reaches a number of proper names and teacher-student relations that can be considered notable for Mudurnu. There is no information about Mehmet Sadık and Mehmet Zühtü Uzman in the literature. For this reason, this research has a unique value by filling an important gap in the field. The first of the mudarrises, subject to this study is Mehmet Sadık, who awarded the ijazatnama. The information, he narrated in the ijazatnama indicates that his educational life was shaped around Mudurnu and Bolu. It is understood that Mehmet Sadık benefited from many teachers during his student years, and the person he stated that he received an icâzetnâme from was Sıbgatullah Efendi. Sıbgatullah Efendi, who took courses from the scholars of Bolu and Istanbul, was an important figure who was appointed as the mufti of Bolu between 1860 and 1887. It is understood from the information in the literature and some documents in the relevant file that Mehmet Sadık assumed several different duties in Mudurnu after receiving his ijazatnama from his teacher Sıbgatullah Efendi. In this context, the first duty assigned to him was the teaching at Mudurnu Primary School. Subsequently, he became a mudarris. Some documents in Uzman's file describe Mehmet Sadık as a mudarris. However, his only known position is as the mufti of Mudurnu. Although it is not known when and after whom he was appointed as the mufti of Mudurnu, he held this position until his death in November/December 1914. Mehmet Zühtü Uzman, a student of Mehmet Sadık, was born in 1882 in the Camiikebir Neighbourhood of Mudurnu to the couple of Abdullah Rasih and Zeliha. After graduating from ibtidâi (primary) and rüşdiye (secondary) schools in Mudurnu, he went to Istanbul and enrolled in the Vefa Madrasa. He returned to Mudurnu after receiving education for a while from Tokatlı Şakir Efendi, one of the Fatih dersiams (public lecturers). Then he received education for five years from his teacher Mehmet Sadık, who was serving as the mufti of Mudurnu at that time, and he took an ijazatnama on 08 August 1912. Soon after, in 1914, he was appointed as a mudarris at the Mudurnu Yıldırım Han Madrasa and a preacher at the Sultan Süleyman Mosque at the same time. It seems highly probable that Uzman served in the city until the madrasas were closed down in 1924 but he did not undertake any official duties in the following years. In the documents examined, Uzman, who was stated to have returned to his duty life as a candidate preacher as of 1944, was elected as the Mufti of Mudurnu on 16 July 1946, which was vacated with the death of Ubeydullah Doğulu, and continued in this position until 5 December 1960, when he retired. It is not known how long this Ottoman-era religious official, who was educated in the madrasa during the Ottoman period and served as a preacher and mufti during the Republican period, lived after his retirement and when he passed away.

Keywords: Religious Education, Madrasa, Mudarris, Mehmet Sadık, Mehmet Zühtü Uzman.

Yıldırım Han Medresesi'nin Son Müderrisi Mehmet Zühtü Uzman ve Hocası Mehmet Sadık

Öz: Tarihi dokusunu muhafaza edebilmiş nadir yerleşim yerlerinden olan Mudurnu'yu öne çıkaran unsurlardan biri kuşkusuz Yıldırım Bayezid Külliyesidir. 1382 yılında inşa edilen külliye içinde yer alan medrese sayesinde Mudurnu, asırlar boyu bir ilim merkezi de olabilmıştır. Bu süreçte ilgili medresede belki yüzlerce müderris görev yapmıştır. Bunların en meşhuru Muslihiddin Mustafa Kastalânî iken sonuncusu Mehmet Zühtü Uzman'dır. Uzman'ı ve hocası Mehmet Sadık'ı konu edinmeyi amaçlayan bu çalışmanın en önemli kaynağı Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi'nde bulunan Uzman'a ait 1955-0936 numaralı dosyadır. Söz konusu dosyada yer alan onlarca belge araştırmaya kaynak teşkil etmekle birlikte asıl veriyi Arapça ve Türkçe olarak yayınlanması amaçlanan icâzetnâme oluşturmaktadır. Nitel araştırma kapsamında literatür taraması ve doküman analizi tekniğinin kullanıldığı çalışmada Mudurnu özelinde önemli sayılabilecek isimlere ve hoca talebe ilişkilerine ulaşılmıştır. Makalede yer alan Mehmet Sadık ve Mehmet Zühtü Uzman hakkında literatürde herhangi bir bilgi yoktur. Bu nedenle araştırma, alandaki önemli bir boşluğu doldurmasıyla özgün bir değer taşımaktadır. Çalışmaya konu edilen hoca efendilerin ilki icâzetnâmeyi veren Mehmet Sadık'tır. İcâzetnâmede aktarmış olduğu bilgiler onun eğitim hayatının Mudurnu ve Bolu çevresinde şekillendiğini göstermektedir. Öğrencilik yıllarında birçok hoca efendiden istifade ettiği anlaşılan Mehmet Sadık'ın icâzetnâme aldığını belirttiği kişi ise Sıbgatullah Efendi'dir. Bolu ve İstanbul ulamasından beslenen Sıbgatullah Efendi, 1860-1887 yılları arasında Bolu müftüsü olarak görevlendirilmiş önemli bir simadır. Mehmet Sadık, hocası Sıbgatullah Efendi'den icâzetnâme aldıktan sonra Mudurnu'da birkaç farklı görev üstlendiği literatürdeki bilgilerden ve ilgili dosyada bulunan bazı belgelerden anlaşılmaktadır. Bu bağlamda onun uhdesine verilen ilk görev Mudurnu ibtidâî mektep muallimliğidir. Akabinde üstlendiği diğer bir görev ise müderrisliktir. Zira Uzman'a ait dosyada bulunan bazı belgeler Mehmet Sadık'ı müderris olarak tanımlamaktadır. Ancak onun kesin olarak bilinen görevi Mudurnu müftülüğüdür. Ne zaman ve kimin yerine Mudurnu müftüsü olarak vazifelenildiği bilinmese de vefat ettiği Kasım/Aralık 1914 tarihine kadar ilgili görevi sürdürmüştür. Mehmet Sadık'ın icâzetnâme verdiği öğrencisi Mehmet Zühtü Uzman ise 1882 yılında Mudurnu'da Camiikebir Mahallesi'nde Abdullah Rasih ve Zeliha çiftinin evladı olarak dünyaya geldi. Mudurnu'daki ibtidâî ve rüşdiye mekteplerini bitirdikten sonra İstanbul'a giderek Vefa Medresesi'ne kayıt oldu ve orada Fatih dersiâmlarından Tokatlı Şakir Efendi'de bir müddet eğitim aldıktan sonra Mudurnu'ya geri döndü. Ardından o tarihlerde Mudurnu müftüsü olarak görev yapan hocası Mehmet Sadık'tan beş yıl süreyle eğitim gördü ve 08 Ağustos 1912 tarihinde icâzetnâme almaya muvaffak oldu. Çok geçmeden 1914 tarihinde aynı anda Mudurnu Yıldırım Bayezid Medresesi müderrisliği ve Sultan Süleyman Camii vaizliğine getirildi. 1924 yılında medreseler kapatılıncaya kadar il görevleri icra ettiği anlaşılan Uzman'ın sonraki yıllarda resmi bir görev üstlenmemiş olması kuvvetli ihtimal olarak gözükmemektedir. İncelenen belgelerde 1944 yılı itibari ile aday vaiz olarak tekrar görev hayatına geri döndüğü belirtilen Uzman, Ubeydullah Doğulu'nun vefatı ile boşalan Mudurnu Müftülüğü görevine 16.07.1946 tarihinde seçilerek getirildi ve emekli olduğu 05.12.1960 tarihine kadar ilgili görevi sürdürdü. Osmanlı döneminde medrese eğitimi ile yetişen, Yıldırım Han Medresesi müderrisi ve Sultan Süleyman Camii vaizi olarak görev yapan, belli bir aradan sonra Cumhuriyet döneminde vaiz ve müftü olarak tekrar görev hayatına dönen bu Osmanlı bakiyesi din adamının emeklilikten sonra ne kadar yaşadığı ve ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Medrese, Müderris, Mehmet Sadık, Mehmet Zühtü Uzman.

Giriş

Yıldırım Bayezid, gerçekleştirdiği siyasi faaliyetler, yaptığı askeri, mâli ve bürokratik hamlelerle ilk imparatorluk denemesinde bulunan Osmanlı sultanı kabul edilir.¹ İktidarı döneminde sınırlarını hızla genişleterek takip ettiği politika ile Selçuklunun varisi olmayı amaçlarken diğer taraftan savaş meydanlarında kazandığı zaferlerden elde ettiği ganimetlerle birçok hayrata da imza attı.² Ayverdi'nin tespitine göre onun döneminde inşa edilen eser sayısı 108'dir ve bu sayı babasının yaptırdığı eserlerin 4 katı kadardır.³ Bunlar arasında Edirne Yıldırım Camii⁴, Bursa Ulu Camii⁵, Kütahya Ulu Camii⁶ ile Bursa⁷, Bolu ve Mudurnu'da yaptırdığı külliyeler yer almaktadır. İlgili dönemin eseri olan Mudurnu Yıldırım Han Medresesi ise yüzlerce yıl eğitim veren bir kurum olarak özel ilgiyi hak etmektedir.

Bu çalışmanın odak noktası Mudurnu Yıldırım Han Medresesi ve onun son müderrisleridir. 1382 yılında inşa edilen medresede belki yüzlerce müderris görev yapmıştır. Büyük çoğunluğunun kim olduğuna vakıf olamadığımız bu müderrislerin sonuncusu kimdir? Sorusu araştırmamızın temel problemini oluşturmaktadır. Bu temel problemle ilişkili olarak bahse konu son müderrisin yetişmesinde emeği geçen hoca efendi kimdir? Söz konusu son müderris medreseler kapatıldıktan sonra herhangi bir görev üstlenmiş midir? Sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır.

Araştırma ile ilgili veri toplamak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'na müracaat edilerek gerekli izinler alındıktan sonra özellikle Mudurnu ve Bolu'da görev yapmış vaiz ve müftülerin dosyaları gözden geçirilmiştir. Yapılan incelemelerden sonra araştırmanın temel problemini teşkil eden müderrisin Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivinde bulunan 1955-0936 numaralı dosyanın sahibi Mehmet Zühtü Uzmay olduğu tespit edilmiştir. Dosyasında bulunan onlarca belge ve hocası Mehmet Sadık'tan almış olduğu icâzetnâme çalışmanın temel kaynaklarını oluşturmuştur. Nitel araştırma kapsamında yapılan literatür taraması ve döküman analizi tekniği ile önce belgeler tasnif edilmiş akabinde toplanan bilgiler yoluyla temalar oluşturulmuştur. Böylece çalışma Mehmet Zühtü Uzmay ve hocası Mehmet Sadık özelinde planlanmıştır. Adı geçen her iki isim hakkında literatürde herhangi bir bilgi yoktur. Bu çalışma ile her iki isim literatüre kazandırılacağı gibi 500 yılı aşkın bir eğitim tarihine sahip olan Yıldırım Han Medresesi'nin son dönemi aydınlatılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın bu yönüyle alanda önemli bir boşluğu dolduracağı var sayılmaktadır.

1. Tarihsel Süreçte Yıldırım Han Medresesi

Yıldırım Bayezid, Kütahya'da sancak beyi olarak görevlendirildikten sonra (1381-1389)⁸ yaptırdığı külliyeler olmuştur. Bunlardan biri Balıkesir'de (1388), bir diğeri Bolu'da (1389) ve çalışmamızla ilgili olanı ise Mudurnu'da (1382) inşa edilmiştir.⁹

Cami, mescit, imaret ve çifte hamamdan müteşekkil Mudurnu'daki külliyeinin¹⁰ mimarı daha sonra Edirne'deki Eski Cami'nin kalfası olarak da rol üstlenen Ömer Bin İbrahim'dir.¹¹ Külliyeinin vakfiyesi hamamın duvarlarına yazılmıştır. Vakfiyesinden anlaşıldığına göre gelirin önce imarete harcaması

¹ Feridun Emecen, "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid", *Osmanlı Araştırmaları* 43/43 (Haziran 2014), 67-92.

² Halil İnalçık, "Bayezid I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/231-234.

³ Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı eserler için bkz: Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Mimari Çağının Menşei, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (630-835-1230-1405)*, C.I, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Enstitüsü Yayını, 1966.

⁴ Nesrin Çiçek Akçıl, "Yıldırım Camii" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/ 531-532.

⁵ Doğan Yavaş, "Bursa Ulucami", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/ 88-89.

⁶ Fatma Kuş, "Kütahya Ulucami", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/ 107-108.

⁷ Doğan Yavaş, "Yıldırım Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/ 532-534.

⁸ İnalçık, "Bayezid I", 231-232.

⁹ İlgili eserler ve diğerleri için bkz: Ayverdi, *İstanbul Mimari Çağının Menşei, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (630-835-1230-1405)*, 1966.

¹⁰ Güray Önal, "Yıldırım Bayezid Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/529-531.

¹¹ Ömer b. İbrahim hakkında bilgi edinmek için bk: Birsan Erat, "Bolu Orta ve Mudurnu Yıldırım Hamamları; Mimar Ömer Bin İbrahim'in Üslubu Hakkında Bir Değerlendirme", *Sanat Tarihi Dergisi*, 31/1(2022), 653-687.

amaçlanmıştır. Kalanların da sırasıyla külhanda çalışanlara, Hacı b. Dadbâli adında bir şahsa ve beldenin ulema, fukaha ve hafızlarına dağıtılması şart koşulmuştur.¹²

Baltacı'nın yaptığı çalışmalarda söz konusu medrese 1571 yılında 20'li medreseler arasında yer alırken daha sonra yükselerek 1652-1653 yıllarında 50'li medreseler arasına girmiştir.¹³ Fakat sonraki asırlarda Yıldırım Han Medresesi'nin sahip olduğu derecede bir değişiklik olup olmadığı hakkında elde edebildiğimiz herhangi bir bilgi yoktur.

19. yüzyıldan sonra nitelikleri daha çok tartışma konusu olan medreselerle ilgili 20. Yüzyılın başlarından itibaren reformlar yapılmaya çalışılmış ve bunlara bağlı olarak da ıslah faaliyetleri yürütülmüştür.¹⁴ Bu bağlamda özelde Yıldırım Han Medresesi'nde ne gibi gelişmeler olmuştur? Sorusuna eldeki mevcut bilgilerden hareketle verebileceğimiz olumlu ya da olumsuz bir cevap yoktur.

Yıldırım Han Medresesi'nde görev yapmış ve literatürde adı geçen önemli birkaç isim vardır. Bunlardan en meşhuru Muslihiddin Mustafa Kastalânî'dir. Kastalânî, Mudurnu'da Yıldırım Han, Dimetoka'da Oruç Paşa ve Semâniye'nin birinde müderris olarak görev yaptı. Daha sonra kazaya ayrılan Kastalânî, Bursa, Edirne ve İstanbul kadılığı görevlerini ifa etti ve Fatih'in son devrinde Kadıasker oldu. Kadıaskerliğin Rumeli ve Anadolu olmak üzere ikiye ayrılmasından sonra Anadolu Kadıaskeri olarak vazifelendirildi. Daha sonra azledilen Kastalânî, yevmi 100 akçe ile mütekaid iken 1495-96'da vefat etti ve Eyüp'te defnedildi.¹⁵

Yıldırım Han Medresesi'nde görev yapmış bir diğer önemli isim ise Eğri Abdî'dir. Eğri Abdî, 1465-66'da Mudurnu'da doğdu. İstanbul'a gelerek mülâzemetle Mudurnu'da Yıldırım Han, İstanbul'da Hacı Hasanzâde medreselerinde görev yaptıktan sonra 1530-1531'de yevmî 50 akçe ile Trabzon Medresesi'ne müderris ve Trabzon müftüsü oldu. Kısa süre sonra, 1533-1534 tarihlerinde de vefat etti.¹⁶ Yıldırım Han Medresesi'nde görev yapmış önemli bir müderris de Atâullah Ahmet Efendi'dir.¹⁷

Asırlar boyu bir eğitim kurumu olarak faaliyet gösteren, belki yüzlerce müderrisin görev yaptığı, binlerce ilim talebesinin yetiştiği medresenin tarihi boyunca kesintisiz bir şekilde eğitim öğretime devam edip etmediği net değildir. Fakat 1922'de hapisane olarak kullanıldığı bilgisine dayanarak¹⁸ en azından milli mücadele yıllarında medrese binasının eğitim amacıyla kullanamadığı söylenebilir.

Milli mücadeleden sonra medresede tekrar eğitime başlanıp başlanmadığı hakkında elimizde herhangi bir bilgi yoktur. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi'nden elde edilen belgelerde son müderris olarak Mehmet Zühtü Uzman ismine ulaşılmıştır ki bundan sonraki başlıklarda önce Mehmet Zühtü Uzman'ın hocası Mehmet Sadık'a ardından da kendisine yer verilecektir.

2. Mehmet Sadık

İcâzetnâme vereni kişi olarak Mehmet Sadık'ın kim olduğu ve hangi görevleri üstlendiği sorusu, cevaplanması gereken en temel sorulardandır. Mehmet Sadık, verdiği icâzetnâmede kendisini "Hüseyin Paşazâde Mudurnulu Müftü Mehmet oğlu Mehmet Sadık" olarak tanıtmaktadır. Kendisini takdim ettiği bu tanımlayıcı cümleden birkaç çıkarımda bulunmak mümkündür. Birincisi soyuyla alakalıdır. Verdiği bilgiye dayanarak soyunun Hüseyin Paşazâde sülalesine dayandığı rahatlıkla söylenebilir. Diğer bir husus ise babasının ve kendisinin üstlendiği görevlerle alakalıdır. İfadelerinden ilk etapta babasının 'Mudurnulu Müftü' olduğu ve kendisinin de onun oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu zayıf bir ihtimaldir. Zira icazeti verdiği tarihte kendisinin, Mudurnu müftüsü olarak görev yaptığı öğrencisine ait sicil dosyasındaki

¹² Ekrem Hakkı Ayverdi, "Mudurnu'da Yıldırım Bâyezid Manzumesi ve Taş Vakfı", *Vakıflar Dergisi* 5 (1962), 79-92.

¹³ Cahit Baltacı, *XV.-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul: İFAV Yay, 2021), 3. Baskı, 259.

¹⁴ İslahat çalışmaları ve sonrasında yapılanlar için bk: Hasan Şahintürk, "Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi Sonrasında Osmanlı Taşrasında Medrese Kurma Teşebbüsleri (1910-1914)", *Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni* 3/5 (Ocak 2024); 106-33; Arzu Güldöşüren, "İki Farklı Merkez İki Farklı Nizamnâme: 1914 İslah-ı Medâris ve 1921 Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi", *Osmanlı Medreseleri: Eğitim, Yönetim ve Finans*, 2019, s. 491-520. Güldöşüren, Arzu, "İki Farklı Merkez İki Farklı Nizamnâme: 1914 İslah-ı Medâris ve 1921 Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi". *Osmanlı Medreseleri: Eğitim, Yönetim ve Finans* içinde, editör Fuat Aydın, (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2019), 491-520.

¹⁵ Baltacı, *XV.-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 259. 649.

¹⁶ Baltacı, *XV.-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 467.

¹⁷ Baltacı, *XV.-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, 259.

¹⁸ Önal, "Yıldırım Bayezid Külliyesi", 529-531.

belgelerden anlaşılmaktadır.¹⁹ Bu nedenle ‘Mudurnulu Müftü’ derken kendisini kastetme olasılığı çok yüksektir. Öte yandan Mehmet Sadık, verdiği icâzetnâmede kendilerinden ilim edindiği birçok hoca efendinin ismine değinmektedir. Ancak bunlar arasında babası yoktur. Şayet babası müftü olsaydı kuvvetle muhtemel bu isimler arasında ona da yer verirdi. Zira geleneksel olarak kültürümüzde çocuklar, daha sonra başka hocalardan istifade etse dahi babaları ilim ehlinde ise ilk eğitimlerini onlardan alırlar. Bunu destekleyecek bir başka ifade ise hem kendisi hem de babası için af ve mağfiret dilediği cümleleridir. Bağışlanmayı dilerken babasının ismine yer veren Mehmet Sadık’ın ilim edindiği zatları sıralarken (şayet babası da müftü olsaydı ve ondan da eğitim almış olsaydı) ona yer vermemesi düşünülemezdi. Bu nedenlerle icâzetnâmede ‘Mudurnulu Müftü’ tanımlamasıyla sadece kendisini kastettiğini düşünüyoruz.

Cevap arayan bir diğer soru ise icâzetnâmenin verildiği tarihle alakalıdır. Daha önce gözden geçirdiğimiz icâzetnâmelerden farklı olarak bu çalışmada ele aldığımız icâzetnâmenin metninde yazıldığı tarihe yer verilmemektedir. Fakat bu durum, tarihinin bilinmediği anlamına gelmemektedir. Mehmet Zühtü Uzmay’ın dosyasında yer alan belgelerden bazıları onun Mudurnu vaizliğine talip olması ve bu nedenle kendisinin eğitim durumunun tetkik edilmesiyle alakalıdır. Bahsi geçen belgelerde, yapılan incelemeler neticesinde icâzetnâmenin verildiği tarih olarak r. 26 Temmuz 1328 notu düşünülmektedir.²⁰ Bu veriden de Mehmet Sadık’ın icâzetnâmeyi milâdî 08 Ağustos 1912 tarihinde verdiği anlaşılmaktadır.

Mehmet Sadık’ın eğitim hayatıyla ilgili olarak kısmen yeterli olabilecek bilgileri, vermiş olduğu icâzetnâmede bulmak mümkündür. Kurumsal olarak nerede eğitim aldığına değinmediği icâzetnâmede ilminden istifade ettiği birçok isimden söz etmektedir. İlgili yerde “Bu fakir, ilimleri çok maharetli, şerefli, sadık kişilerden aldı. Eserleri ufuklarda bile yayılan çok yetenekli kişilerin meclislerinde bulundu.” diyerek zikrettiği simalardan ilki Mudurnulu müftü Mustafa Efendi oğlu Hasan’dır. İkincisi ise Mudurnulu Halil Efendi’nin oğlu Raşit’tir. İlminden istifade ettiği Mudurnulu bir başka isim ise Hacı Hafız Salih Efendi oğlu Hacı İsmail Hakkı’dır. Diğer bir hocası ise Bolulu Hasan oğlu Hüsnü’dür. Yine hocası olarak zikrettiği iki isim daha vardır ki bunlar Halvetî tarikatına mensuptur. Bu zatlardan ilki Bolulu İbrahim Şevki Efendi Halvetî iken diğeri Mudurnulu Ahmet Efendi oğlu Mehmet Nuri Halvetî’dir. Hocaları olarak zikrettiği bu isimlerden farklı olarak asıl üzerinde durduğu ve icâzetnâme aldığını belirttiği isim ise Bolulu müftü Sıbgatullah Efendi’dir. Anlaşılan o ki Mehmet Sadık, birçok hoca efendiden istifade etmiş olsa bile asıl üstadı Sıbgatullah Efendi’dir ve ondan icâzetlidir. Mehmet Sadık, icâzetnâme aldığı hocasına haliyle daha fazla değinmekte ve hakkında bilgi paylaşmaktadır. Aktardığına göre hocası Sıbgatullah Efendi, Bolu doğumlu olan ve soyu Karamânoğulları’na dayanan babasından ilk eğitimini görmüş, daha sonra ise Kütahyalı İbrahim Efendi oğlu Ahmet’ten eğitimine devam ederek icâzetnâme almıştır. Fakat adını zikrettiği her bir hocasının da kimlerden icâzetnâme aldığına olabildiğince değinmektedir ki bu da hoca talebe silsilesinin ortaya çıkarılması bakımından oldukça değerlidir.²¹

Mehmet Sadık’ın hocası Sıbgatullah Efendi’den icâzetnâme aldıktan sonra sırasıyla hangi görevleri üstlendiğine dair elimizde yeterli bilgi yoktur. Fakat Tanzimat sonrası Bolu vilayetinin eğitim kurumlarını ele alan bir çalışmada, Mudurnu İbtidâî Mektebi’nin 1889-1895 eğitim öğretim yıllarındaki öğretmeni olarak “Muallim-i Evvel” sıfatıyla Mehmet Sadık Efendi ismine yer verilmektedir.²² Buradan hareketle güçlü bir ihtimal olarak Mehmet Sadık’ın görev hayatının ilk evrelerinde Mudurnu’da Tanzimat sonrası açılan mekteplerde Muallim olarak görev yaptığı söylenebilir.

Mehmet Sadık’ın üstlendiği görevlerden bir diğeri Müderrislik olmalıdır. Zira öğrencisi Mehmet Zühtü Uzmay’ın söz konusu dosyasında yer alan bir belgede “Müderris Mehmet Sadık” ibaresi yer almaktadır.²³

¹⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi (DİBSA), Mehmet Zühtü Uzmay [1955.0936], 15.04.1946.

²⁰ DİBSA, 1955.0936, 22.02.1946.

²¹ Sıbgatullah Efendi hakkında daha fazla bilgi için bkz: Nermin Kılıç vd., *Bolu Livası 1921-1925 Senesi Sâlnâmesi* (Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2008), 450-452.

²² Kılıç - Tarhan, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Bolu’da Eğitim Uygulamaları”, 163.

²³ DİBSA, 1955.0936, 22.02.1946.

Bu da onun muhtemelen müftülük makamına getirilmeden önce müderris olarak görev yapmış olacağını akıllara getirmektedir. Fakat kesin olarak bilinen görevi Mudurnu Müftülüğü'dür. Hangi tarihte müftü olduğuna dair elimizde herhangi bir bilgi yoktur. Fakat icâzeti verdiği 8 Ağustos 1912 tarihinde Mudurnu müftüsü olarak görev yaptığı yapılan yazışmalardan anlaşılmaktadır.²⁴ Müftü iken eğitim ve icâzetnâme verdiği göre, icâzetnâme vermeye ehliyetli biri olarak müderris ve müftü sıfatlarını haiz olduğu kesin olarak söylenebilir. Mehmet Sadık'ın vefatına kadar Mudurnu müftüsü olarak vazifesini icra ettiği anlaşılmaktadır. Bunu ortaya koyan belgeler, önce Mudurnu sonra Bolu müftüsü olarak görev yapan Ahmet Recai Efendi'nin Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi'nde bulunan 1923-1236 numaralı dosyasında bulunmaktadır. İlgili belgelerde "Mudurnu müftüsü Mehmet Sadık'ın vefatıyla boşalan Mudurnu Müftülüğü'ne²⁵ Meşihat Makâmı'nın 24 Kasım 1914 tarih ve 8 numaralı meşvere-i âliyesi mucibince 6 Aralık 1914 tarihinde Ahmet Recai Efendi'nin getirildiği belirtilmektedir.²⁶ Bu bilgilerden hareketle Mehmet Sadık'ın 1914 Kasım'ında vefat ettiği söylenebilir.

İcâzetnâmelerin en güzel yanlarından biri de onu yazan hoca efendinin değer yargılarına, hayat tarzına ışık tutabilecek bir takım uyarı ve nasihatleri barındırmasıdır. Bu bağlamda Mehmet Sadık'ın verdiği icâzetnâmede kişiliğini ve değer yargılarını ortaya koyabilecek önemli hatırlatmaları vardır. Bunlar ilmin izzetini ayağa düşürmemek ve hakkını vermek adına oldukça önemlidir. Bu meyanda o, takvalı olmayı ve sahih sünnete sınıksız sarılmayı salık vermektedir. Öte yandan menfaat için dünya ehline ve yöneticilere dalkavukluk etmemeyi öğütlemektedir. Allah'tan gelene sabretmek ve onun rızasını gözetmek yine onun tavsiyeleri arasındadır. Hayırlı işlerde sorumluluk üstlenmek ve bu sorumluluğu başkasından beklememek önemle üzerinde durduğu hususlardandır. Şüpheli şeylerden kaçınmayı, münecimlikten ve felsefeden uzak durmayı tembihleyen Mehmet Sadık, buna karşın kelimelerin tefsir ve hadis ilmine önem vermeyi tavsiye etmektedir. Öğrencisinden ise tek bir beklentisi vardır ki o da vaktin çoğunda kendisine dua etmesidir.

3. Mehmet Zühtü Uzman

Abdullah Rasih ve Zeliha çiftinin evladı olarak 1882/1883 tarihinde Mudurnu'nun Camiikebir Mahallesi'nde dünyaya gelen²⁷ Uzman'ın çocukluğuna dair bir malumatımız yoktur. Ancak eğitimi önemseyen bir aileden geldiği Tanzimat sonrası kurulan modern okullarda eğitim aldığını gösteren belgelerden anlaşılmaktadır. Zira onun Mudurnu İbtidâî ve Rüştiye mezunu olduğu belgelere yansımaktadır. Mudurnu'daki bu ilk ve orta eğitim kurumlarından mezun olduktan sonra İstanbul'un yolunu tutan Uzman'ın orada kayıt olduğu medrese Vefa Medresesi'dir. Hocası ise Tokatlı Şakir Efendi'dir.²⁸ Fatih dersîâmlarından olan Şakir Efendi, aynı zamanda Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış Ömer Nasuhi Bilmen'nin de hocasıdır.²⁹ Mehmet Zühtü Uzman, Şakir Efendi'de tasavvurâta³⁰ kadar eğitim gördükten sonra İstanbul'dan memleketi Mudurnu'ya geri döndü.

Uzman'ın İstanbul'dan ne zaman ayrıldığı yine belgelerden anlaşılmaktadır. Zira İstanbul'dan döndükten sonra 5 yıl Mehmet Sadık Efendi'den eğitim aldıktan sonra 08 Ağustos 1912 tarihinde icâzetnâmeye hak kazandığı belgelere yansımaktadır.³¹ Bu bilgiler de onun İstanbul'dan Mudurnu'ya 1907 tarihinde geri döndüğünü göstermektedir.

Mehmet Zühtü Uzman, Mudurnu'ya döndükten sonra 5 yıl boyunca eğitim aldığı hocası Mudurnu müftüsü Mehmet Sadık'tan hangi dersleri görmüş olduğu bilgisi icâzetnâmeden kısmen edinilmektedir. Orada Mehmet Sadık, öğrencisi için "*Meclisimde hazır bulunan ve her nevi sanattan istifade eden, farklı*

²⁴DİBSA, 1955.0936, 15.04.1946.

²⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi (DİBSA), Ahmet Recai Efendi [1923-1236], No: 24.

²⁶DİBSA, 1923-1236, 1924.

²⁷DİBSA, 1955.0936, 18.04.1956.

²⁸DİBSA, 1955.0936, 15.04.1946.

²⁹Rahmi Yaran, "Bilmen, Ömer Nasuhi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/162-163.

³⁰Tasavvurât için bkz: Mahmut Kaya, "Tasavvur", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/126-127.

³¹DİBSA, 1955.0936, 22.02.1946.

ilimleri tahsil edenlerden biri de dostumuz ve kardeşimiz Hacı Hafız Rasih Efendi oğlu Mudurnulu Şeyhzâde Abdülcelil Mehmet Zühtü'dür. Kendisinde kâbiliyet, caba ve gayret sarf etme hissettirm ve benden, rivayet edilmesi caiz olan, din âlimlerinden aktarılan mirastan, bir de ehl-i yakînin en faziletlilerinin miraslarından aktarılması caiz olan şeyleri rivayet etmesine icâzet verdim." demektedir. Mehmet Sadık'ın verdiği eğitime alakalı bütün açıklaması bundan ibarettir. Bunun dışında verdiği dersleri ayrı ayrı dile getirmek gibi bir yola başvurmamıştır.

Mehmet Zühtü Uzman'ın icâzetnâme aldıktan sonra Mudurnu'da müderrislik ve vaizlik görevlerini üstlendiği bilgisine yine sicil dosyasındaki belgelerden ulaşılmaktadır. Vakıflar Umum Müdürlüğü'nden Bolu Valiliği'ne yazılan 26.09.1955 tarihli belge bu konuya açıklık getirmektedir. İlgili belgede şu açıklamaya yer verilmektedir: *Mudurnu'da mazbutadan (Yıldırım Sultan Bayezid Han) Camii müderrisliğine senevi 1806 kuruş maaşla ve mülhakadan (Asilbey) diğer adı (Musalla) Camii vakfından Sultan Süleyman Camiinde ifası meşrut vaizlik cihetinin de senevi 322 kuruş maaşla 16 Kanunisani 329 tarihinde Mehmet Zühtü uhdesine tevcih edildiği anlaşılmakta ve mezkûr cihetler halen adı geçen uhdesinde görünmektedir. Ona göre diyanet işleri reisliğine müracaatta bulunmasının dilekçe sahibine tebliğini rica ederim*"³²

Yukarıda yer verilen ilgili belgenin aktarmış olduğu bilgiler Mehmet Zühtü Uzman'ın icâzetnâme aldıktan yaklaşık bir buçuk yıl sonra Mudurnu'da önemli görevlere getirildiğini göstermektedir. 16 Kânunisânî 1329, yani milâdî 29 Ocak 1914 tarihinde aynı anda verilen bu görevler Yıldırım Han Medresesi müderrisliği ve Sultan Süleyman Camii vaizliğidir. Üstlendiği bu görevlerine istinaden Mehmet Zühtü Uzman'ın ilgili tarihlerde Mudurnu merkezde din eğitimi adına önemli bir sima olduğu söylenebilir. Dikkat çekici bir başka husus ise 1955 tarihinde dahi hala söz konusu görevlerin onun sorumluluğunda gözükmüyor olmasıdır. Yine bu bilgiden hareketle Uzman'ın aslında Mudurnu merkezin ve Yıldırım Han Medresesinin son müderrisi olduğu kesin olarak söylenebilir. Tarihi gelişmeler ona böyle bir vasıf yüklemiştir.

Cumhuriyetin kurulmasından sonra 3 Mart 1924 tarihinden sonra medreselere son verildiği bilinen bir gerçektir.³³ Buna bağlı olarak da Uzman'ın 1924 tarihi itibarıyla müderrislik görevinin son bulduğu kesindir. Ancak vaiz olarak görevine devam edip etmediği çok net olmamakla beraber onun da sonlanmış olabileceği kuvvetli bir ihtimaldir. Zira boşalan Mudurnu vaizliğine talip olduğu 23.09.1944 tarihli dilekçesinde Mudurnu vaizliğinin boşaldığını, kendisinin bu görevi icra edebilecek donanımına sahip olduğunu ve zaten mübarek günlerde müftülük makamınca kendisine vaaz etme sorumluluğunun verildiğini ifade etmektedir.³⁴ Benzer bir bilgi Bolu müftüsünce yazılan bir belgede yer almaktadır.³⁵ Bu belgeler onun 1944 yılı itibarıyla resmi olarak bir görevinin bulunmadığını ortaya koymaktadır. Fakat buna rağmen 1924 ve 1944 yılları arasında resmi olarak herhangi bir görev üstlenip üstlenmediği konusu net değildir. Bu nedenle ilgili yılların muğlâk kaldığı söylenebilir.

Mehmet Zühtü Uzman, 1944 yılında talip olduğu vaizliğe ilkin ne zaman başladığı kesin değildir. Fakat ilgili tarihten itibaren aday vaiz olarak görev yaptığı yine dosyasındaki belgelerden anlaşılmaktadır. Hazırladığı vaazların ehliyetini ispatlar nitelikte bulunması hasebiyle kesin olarak vaizliğe atanmasının tavsiye edildiği yine belgelere konu olmuştur³⁶ ki ilgili yazışmalara binaen vaizliğine ancak 17.06.1946 tarihinde onay verilmiştir.³⁷

Uzman'ın vaizliğinin henüz kesin olarak onaylanmadığı süreçte dönemin Mudurnu müftüsü Übeydullah Doğulu vefat etti. 24.03.1946 tarihinde vefat eden Doğulu'nun yerine birçok ismin aday olduğu, onların arasında da aday vaiz olarak görev yapan Mehmet Zühtü Uzman'ın da bulunduğu belgelerde

³²DİBSA, 1955.0936, 26.09.1955.

³³Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999), 29.

³⁴DİBSA, 1955.0936, 23.09.1944.

³⁵DİBSA, 1955.0936, 27.09.1944.

³⁶DİBSA, 1955.0936, 01.06.1946.

³⁷DİBSA, 1955.0936, 17.06.1946.

görülmektedir. Aday isimlerden öncelikle üç isim belirlenmiştir. Belirlenen bu üç isim Mehmet Zühtü Uzman, Ahmet Taşçı ve Tahsin Atalay'dır.³⁸

Mudurnu müftülüğü için yapılan seçim ilgili tarihlere müftü seçimlerinin nasıl olduğuna dair önemli bilgiler vermektedir. Atama ile değil de ilçenin yetkililerinden oluşan bir komisyonla müftülerin seçilmesi belki günümüzde üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir husustur. Yukarıda paylaşılan isimler arasında kimin müftü olacağına dair 05.04.1946 tarihinde gerçekleşen seçimde Vaiz Zühtü Uzman 14, Ahmet Taşçı 12, Tahsin Atalay 4 rey almıştır.³⁹

Yapılan bu seçimlerden sonra müftü statüsüne yükseltilecek Uzman'ın ilgili tarihte hala aday vaiz olduğunu belirtmek gerekir. Kesin olarak vaizliğine 17.06.1946 tarihinde onay verildiği⁴⁰ yukarıda ifade edilmişti. Bu tarihten tam bir ay sonra, 17.07.1946 tarihinde Mudurnu Kaymakamlığı tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı'na yazılan bir başka yazıda Uzman'ın 16.07.1946 tarihinde vaizlikten ayrılarak yine aynı tarihte Mudurnu müftüsü olarak göreve başladığı belirtilmektedir.⁴¹ Söz konusu tarihten itibaren müftü olarak göreve başlayan ve emekliye ayrıldığı 05.12.1960 tarihine kadar ilgili statüde görev yapan⁴² bu son Mudurnu Yıldırım Han Medresesi müderrisinin gerek Osmanlı ve gerekse cumhuriyet döneminde yetiştirdiği öğrencilerin kimler olduğuna dair elimizde herhangi bir malumat yoktur. Bununla birlikte emekli olduktan sonra ne kadar yaşadığı, ne zaman vefat ettiği ve mezarının nerede olduğu bilgimiz dışındadır.

Sonuç

Mudurnu, Osmanlı'nın ilk dönemlerinde fethedilmiş ve özellikle Yıldırım Bayezid ve Kânunî Sultan Süleyman'ın yaptırdığı eserlerle Türk İslam kimliğine bürünmüştür. Aynı zamanda Osmanlı'nın klasik döneminde medresesi ve müderrisleri ile de ün kazanmıştır. Yıldırım Bayezid Külliyesi içerisinde yer alan medrese, Mudurnu'daki din eğitim ve öğretiminin klasik dönem için en önemlisidir. 1382 yılında inşa edilen bahse konu medrese, asırlar boyu geleneksel din eğitimi kurumu olarak var olan medreselerin Mudurnu'daki sembolüdür.

Mudurnu'daki medrese eğitiminin son temsilcileri ise Mehmet Sadık ve Mehmet Zühtü Uzman'dır. Hem müderris hem de müftü sıfatlarını haiz Mehmet Sadık, Bolu ve Mudurnu ulemasından beslenmiş, aynı zamanda geleneksel medrese eğitimi ile öğrenci yetiştirmiş önemli bir simadır.

Kendisi gibi hem müderris hem müftü vasıflarına sahip öğrencisi Mehmet Zühtü Uzman da benzer bir maziye sahiptir. O, 1914 yılında getirildiği Mudurnu Yıldırım Han Medresesi müderrisliğini medreseler kapatılınca kadar icra etmiş olması hasebiyle Yıldırım Han Medresesi'nin son müderrisidir. Bu yönüyle o, artık tarihi bir şahsiyettir. Öte yandan Uzman'ın geleneksel medrese eğitimi ile aldığı icâzetnâme cumhuriyet döneminde yüksek tahsilli sayılmasına gerekçe teşkil etmiştir. Buna istinaden Mudurnu'da önce vaiz ardından Müftü olarak görev yapmış son Osmanlı ulemasıdır. Bir başka ifade ile Osmanlı medrese eğitimi ile yetişmiş ulemanın Cumhuriyet dönemi Mudurnu'sundaki son temsilcisidir.

Ek

Ek 1: İcazetnâme Metni

الحمد لله الذي علمنا ما لم نعلم باللطف والإكرام وخلصنا بتعليم العلوم الدينية والدنيوية من ظلمات الجهل والشك والأوهام وأرشدنا بمجامع الطافه الى بيان طريق الحق ودين الإسلام وهدانا بأنوار التوفيق إلى إدراك المعاني والأفهام. نحمده على ما منحنا من العلوم والعرفان ونشكره على ما رزقنا من فضله جزيل الخير والإحسان. نشهد أن لا إله إلا الله (1) وحده لا شريك له ولا نظير له شهادة توصلنا الى اللقاء. ونصلي على سيدنا ومولينا محمد خير الرسل وخاتم الأنبياء المتحيزين في

³⁸DİBSA, 1955.0936, 15.04.1946.

³⁹DİBSA, 1955.0936, 05.04.1946.

⁴⁰DİBSA, 1955.0936, 17.06.1946.

⁴¹DİBSA, 1955.0936, 17.07.1946.

⁴²DİBSA, 1955.0936, 08.10.1976.

وصف أوصافه عقول أهل الأرض والسماء وعلى آله الكرام البررة الأتقياء وأصحابه العظام المهرة الأذكياء.

وبعد فاعلم وقتك الله وإيتانا لطاعته ولطاعة رسوله عليه الصلاة والسلام أنّ السبب لنيل الكرامات العلية والمقامات السنية والمراتب البهية والستعادة الأبدية السرمديّة هو العلم الشريّف والجوهر اللطيف حيث قال عليه الصلاة والسلام: "من سلك طريقاً يطلب فيه علماً سهّل الله (2) طريقاً من طريق الجنة وأنّ الملائكة تضع أجنحتها لطالب العلم رضاء بما يصنع وأنّ العالم يستغفر له من في السموات ومن في الأرض والحيّتان في جوف الماء وأنّ فضل العالم على العابد كفضل القمر ليلة البدر على سائر الكواكب فإنّ الزاهد العابد بلا علم كالقوس بلا وتر فإنّ العلماء ورثة الأنبياء" وحيث قال عليه الصلاة والسلام: "من تفقه في دين الله تعالى كفاه في دينه ودينه" وحيث قال الله تعالى: "وأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا" وقال الله تعالى: "ولقد آتينا داود وسليمان علماً وقالوا الحمد لله الذي (3) فضّلنا على كثير من عباده المؤمنين" وقال الله تعالى: "يرفع الله الذين آمنوا منكم والذين أوتوا العلم درجات" وقال الله تعالى: "هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون" وقال الله تعالى: "شهد الله أنّه لا إله إلا هو والملائكة وأولو العلم قائماً بالقسط" وقال الله تعالى عزّ وجلّ: "وما يعلم تأويله إلا الله والراسخون في العلم" وقال الله تعالى: "إنّما يخشى الله من عباده العلماء" وقال الله تعالى: "أطيعوا الله وأطيعوا الرّسول وأولي الأمر منكم" والمراد بأولي الأمر العلماء في أصحّ الأقوال لأنّ الملوك يجب عليهم طاعات العلماء ولا ينعكس وهو لا يحصل عادة إلا بالأخذ من أفواه الرّجال بالاستماع من شفاه (4) أولي الكمال والتشمر بالأيام والليالي. وقال الله تعالى: "علّمه شديد القوى" وقال عليه الصلاة والسلام: "إنّما العلم بالتعلّم" ولذلك ترى العلماء رحمهم الله تعالى متسلسلين في الإفادة والاستفادة والآيات القرآنية والأحاديث النبوية في فضائله ومناقبه كثيرة جدّاً فلنكتف بهذا القدر سبحانه لا علم لنا إلا ما علّمنا إنك أنت العليم الحكيم سبحانه لا فهم لنا إلا ما فهمتنا إنك أنت الجواد الكريم. فيقول المفتقر رحمة الله العزيز القدير حسين بشه زاده محمد صادق ابن محمد المفتي المدرسي ستر الله ذنوبهما وأحسن حالهما بالحسنى بفضله وكرمه وجعلهما (5) في الدارين أميناً ومنصوفاً ومحفوظاً ومسروراً ولما منّ علينا الكريم المنان والجود والكرم والإحسان بتحصيل العلوم والمعرفة والإيقان بتقدير عناية الملك الرّحمن اشتعلت بالمذاكرة والتدريس بالبلبة المزبورة من غير لياقة بقدر الأماكن ويتعلم فنون المعقول والمنقول للمستفيدين مستعيناً بالله وقائلاً ربّه لي من لدنك رحمة وهيئ لنا من أمرنا رشداً واجعل معونتك الحسنى لنا مددًا ثمّ إنّ المستفيدين منّا نور الله قلوبهم بنور العلم والحكمة والإيمان وعصمهم عن دنس الشكّ والنسيان وزيّتهم بالأخلاق الحميدة ووقفهم للأعمال الحسنة بعميم الإحسان وجعلهم بالقياس (6) إلى آثار علمهم في النشر والنماء كشجرة طيبة أصلها ثابت وفرعها في السماء وأغنائهم بجوده الخاصّ لئلا يحتاجوا إلى العموم والخواصّ طلبوا متى الإجازة راجيا اليمن والبركة فقلّت في نفسي هيهات من هذا الشأن وإني غير لائق الآن بالإستجازة بالنسبة إلى علوم الأسلاف الكرام المتقدّمين وفهوم الأخلاف المتأخّرين لكن تفكّرت في روعي وقلبي لو لم اجترأت بما لضعفت السلسلة العلية ولغت السنّة السنية المتعالية فلم أجد بُدّاً فاجترت أن نتمين بتقليد الأسلاف وتترك باقتداء الأخلاف وكان ممّن حضر مجلسي واستفاد من جميع الفنون المتنوعة وحصل من العلوم (7) المتفرقة مولينا أخونا عبد الجليل شيخ زاده محمد زهدي ابن الحاج حافظ راسيخ أفندي المدرسي أحسست منه الإستعداد وصرف جهده وبذل الإجتهد أجزت لما يجوز عني روايته ويسوغ من وراثته على ما هو المتوارث من علماء الدين وما هو المتوارث من فضلاء أهل اليقين يا مولينا أخذ هذا العبد الفقير العلوم من المهرة الذين هم كانوا كراماً بررة وحضر مجالس الحدائق المنتشرة آثارهم في الآفاق رحمهم الله تعالى رحمة وافرة ونفعنا ببركتهم الباهرة من هو أعلم العلماء العاملين وأفقه المتفكّهين وأشرع المتشرّعين وأكمل الكاملين مولينا وسيدنا وأستاذنا المفتي بالاستحقاق (8) حسن ابن مصطفى أفندي المدرسي المجاز له عن أستاذه أروع المتورّعين وأكمل المتحدّثين والمفسّرين عبد الواحد أفندي ابن عبد الجليل المتمكّن بقره حصار صاحب ومنهم من هو أفضل علماء عصره وأوثق أوانه وتلميذ المشار إليه الحاج راشد ابن خليل أفندي المدرسي ومنهم من هو أفضل العلماء وأفقه الفقهاء المأذون بالإفتاء الحاج إسماعيل حقّي ابن الحاج حافظ صالح أفندي المدرسي المجاز له عن أستاذه لجة العلم العلامة والتّحرير الفخامة المفتي محمود ابن إبراهيم أفندي المدرسي ومنهم من هو أعلم المحقّقين وأفضل المدقّقين وأكمل الكاملين حسن ابن حسن أفندي بولوي عن مجاز له عن أستاذه العالم (9) المدقّق الكاشف المشكلات والحقائق الفاضل الكامل المتبحر كورجي الحاج أمين أفندي شهري ومنهم من هو أعلم العلماء وأفضل الفضلاء وعلامة عصره وفريد دهره الشريف المنقّي التقيّ سيدنا ومولينا وأستاذنا المفتي بالحق صبغة الله أفندي بولوي ومنهم من هو أفضل الكاملين وأزهّد الزاهدين ومرشد السالكين العارف ربّ العالمين وتلميذ المشار إليه الشيخ إبراهيم شوقي أفندي الخلوتيابولوي ومنهم من أروع المتورّعين وأخلص الزاهدين والعالم بالشرع المبين وأكمل الكاملين المفتي محمد نوري ابن أحمد أفندي خلوتي المدرسي ثمّ استندت إجازتي إلى إجازة المشار إليه -غفر الله ذنوبه (10) وجعل الجنة مثواه- وقد أجاز لي مجاز له من فحول العظام ومنتخب الفضلاء الفخام المشار إليه صبغة الله أفندي وهو أخذ العلم من الفاضل التّحرير أحمد ابن إبراهيم أفندي كوتاهايوبي حسبما أجازة الفاضل الكامل المحقّق والمدقّق قدوة العلماء بدار سلطنته عبد الرحيم أفندي وحسبما أجازة أخوه وأستاذه قدوة العلماء وعمدة الفضلاء أفضل زمانه وأعلم أوانه وحيد العصر وفريد الدهر الحكيم المحقّق والفيلسوف المدقّق محمد ابن يوسف العلوي الشهير بيلابيق (Palabyik) أفندي ومن قبل أوان شبابه المشار إليه والمسّمى بصبغة الله أفندي أخذ العلم من أبيه بولوي مولداً وقرماني نسلاً ثمّ أخذ العلم (11) من الفاضل الكامل حسن الصديق بولوي ثمّ أخذ العلم من الفاضل الأملعي الكامل وليّ الدين بولوي ثمّ عن غوث الكاملين مرشد السالكين العارف بالله ربّ

المخلوقين متبخر الظاهر والباطن الفاضل الشيخ الحاج مصطفى أفندي الصفي الدياربركري ثم من الكامل الحاج عمر أفندي إيجالي ثم من الفاضل الأعمى الشهير العريف الحاج محمود أفنديوزاوقى (Bozokî) ثم من الكامل أحمد خلوصي ومن الكامل خليل كنعري ومن الفاضل العارف الواصل الى الله الكريم الحاج مصطفى أفندي المدرس والمفتي وصاحب التأليف بمدينة بيغا ومن الفاضل العريف بدار السلطنة الحاج إبراهيم زعفرانبولوي ومن الأعمى الكامل الفاضل (12) الشيخ محمد رشيد إيج ايلي ومن الفاضل الشريف الشهير الحاج عابدين البغدادي ومن الفاضل النحرير الكامل أبو بكر البويوادي ومن الفضل العريف الشيخ العارف حسين محيي الدياربركري وكان المرحوم مجازاً من أعلم العلماء وأفضل الفضلاء محمد ابن أحمد الشهير بجاجي أميرزاده وكان المرحوم مجازاً من أشهر العلماء المحققين وأكمل المتبحرين محمد حفيد علي النشابوري وكان المرحوم مجازاً منيحي بك التبريزي وهو عن حبيب الله ميرزاجان الشيرازي وهو أفضل تلاميذ جمال الملة والدين محمود الشيرازي كل علومه إلى علامة الصديق الدواني وهو ينتهي إلى عدة فحول أكبرهم أبوه أسعد الدواني مظهرالدينالكوشكناري وهما مفتخران بالاعتنام (13) من عيالم علوم العلامة السيد الشريف الجرجاني تلميذ مبارك شاه تلميذ المحقق قطب الدين الرازي تلميذ علامة الشيرازي تلميذ الكاتب القزويني تلميذ إمام فخر الدين الرازي تلميذ الإمام حجة الإسلام الإمام الغزالي تلميذ إمام الحرمين عبد الملك ابن عبد الله ابن يوسف الجويني عن أبيه يوسف عن أبي الطيب عن محمد بن سليمان الصعلوكي عن إبراهيم المروزي عن أبي العباس ابن أحمد عن أبي القاسم عثمان عن إبراهيم ابن إسماعيل عن أبي عبد الله محمد ابن إدريس الشافعي عن محمد ابن حسن الشيبانين إمام الأئمة وسراج الأمة أبي حنيفة نعمان ابن ثابت عن حماد ابن سليمان (14) عن إبراهيم النخعي عن علقمة وأبي عبد الرحمن الأسود ابن زيد وأبي عبد الرحمن عبد الله ابن حبيب والأولان عن عبد الله بن مسعود رضي الله تعالى عنه والثالث عن علي ابن أبي طالب رضي الله تعالى عنه وهما عن خاتم النبيين ورسول رب العالمين صلاة الله عليه وعلى سائر الأنبياء والمرسلين وهو بعدد ما عند الله أخذ السرّ والجهر من جبرائيل عليه السلام وهو من الله الكريم جلّ جلاله وعمّ نواله نورالله قبورهم وأفاض علينا من بركاتهم وحشرنا وإياهم فيعباد الخالصين إنّ ذلك على الله يسير ولنختم الكلام بما وصى به سيّد الأنام (15) فيما روى معاذ -رضي الله تعالى عنه- أنّه قال أخذ بيدي رسول الله -صلى الله تعالى عليه وسلم- فمشى ميلاً ثمّ قال يا معاذ أوصيك بتقوى الله وصدق الحديث ووفاء العهد وأداء الأمانة وترك الحيانة ورحم اليتيم وحفظ الجوار ولين الكلام وبذل السلام والتفقه في القرآن وحبّ الآخرة والجرأة في الحرب وقصر الأمل وحسن العمل وأنهاك أن تشتم مسلماً وتصدّق كاذباً وتكذب صادقاً وتعصي إماماً عادلاً وأن تفسد في الأرض يا معاذ اذكر الله عند كلّ حجر وشجر وأحدث بكلّ ذنب توبة السرّ بالسرّ والعلائية بالعلائية (16) رواه البيهقي -رحمه الله- وأرجو من هذا المأذون أن لا ينساني بالدعاء الخير وكلّما جرى اسمي لديه مسموعاً أو مذكوراً أن يذكرني بالذكر الجميل ما دمت حياً وإذا توقّاني الله أن يذكرني بالثناء الجميل ما دام حياً يا مولينا أوصيك ونفسي الخاطئة المذنبه وسائر الإخوان المؤمنين بالتقوى في كلّ حال وبالتمسك بأصحّ السنّة في الأعمال وبمحاسن الأخلاق ولا تتملّق لأرباب الدنيا وأصحاب الرياسة ليصيبك ما عندهم فإياك وإياهم فإنّه لا خير في كثير من نجوهم واتباع آثار السلف فإنّ البركة فيهم واصبر على قضاء الله (17) واجتهد في تحصيل رضا الله واعتبر بحاليو حال سائر الأخيار إذ هو الحقيق لأولي الأبصار وكن مصدرالفعال الخير واقطع النظر عن الغير وانصب نفسك لتعليم الإخوان تكن مستثنى بين الأقران ولاحظ المتصورات والمتصدقات لينقلب الجهولات الى المعلومات واشتغل بالتحقيقات والتدقيقات واجتنب عن الممنوع والتشكيكات وحقّق مطالب علم التوحيد لتخلص عن درك التقليد وطبق الأصول فروع الإسلام واعمل بموجبها في جميع الأيام وإياك الزيج والتوغّل في الفلسفة لئلا يوقعك في المفسدة (18) وعليك بالتفسير وحديث سيّد الأنام حتى تفوز بدار السلام ثم أرجو منك دعواتك في كثير أوقاتك فإنها المطلوب منك ووقك الله تعالى في جميع أمورك وصانك عن الآفات والعاهات في جميع الأوقات ورزقك بخير الأوقات ووقك النشر وأعمال الصالحات ونبات الخالصات وبها يتمّ المرجو والمطلوب والوصيات ربّنا لا ترغّ قلوبنا بعد اذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة إنّك أنت الوهاب ربّنا اغفر لنا ولوالدينا وللمؤمنين يوم يقوم الحساب اللهم صلّ على سيّدنا محمد صلاة تنجيننا بما من جميع الأحوال والآفات (19) وتقضي لنا بما جميع الحاجات وتطهّرنا بما من جميع السيئات وترفعنا بما أعلى الدرجات وتبلغنا بما أقصى الغايات من جميع الخيرات في الحياة وبعد الممات لا إله الا الله محمد رسول الله آخر كلمتنا إن شاء الله وآخ دعوانا أن الحمد لله ربّ العالمين ثم الحمد لله على تمام السلسلة العلية بعون الله الملك العلام وأفضل الصلاة والتحية على نبينا وسيّدنا محمد عليه الصلاة والسلام

(20) السيد محمد صادق

Ek 2: İcâzetnâmenin Tercümesi

Rahmân Rahîm Allah'ın Adıyla

Lütfu ve ikramıyla bizlere bilmediğimiz şeyleri öğreten, dini ve dünyevi ilimleri öğretmekle bizi cehaletin, şüphenin ve kuruntuların karanlıklarından kurtaran, bütün lütfuyla bizleri hak yolu ve İslâm dinini açıklamaya yönlendiren, başarıya erdiren, nurlarıyla manaları ve anlayışları idrak etmeye ulaştıran

Allah'a hamdolsun.

Bizlere bahşettiği ilim ve irfana karşılık O'na hamd ederiz. Bizleri kendi fazlından en hayırlı ve en güzel şekilde rızıklandırmasından dolayı O'na şükrederiz.

Ortağı ve dengi olmayan Allah'tan başka ilâh olmadığına, bizi kendisine kavuşturacak bir şehadetle şahitlik ederiz. Elçilerin en hayırlısı, nebilerin sonuncusu, yer ve gök ahâlisinin dimağının kendisini vasıflandırmakta şaşkına düştükleri, efendimiz ve velimiz Muhammed'e (s.a.s.), onun saygıdeğer, iyiliksever ve takvalı ailesine ve ulu, maharetli ve zeki⁴³ ashabına salat ederiz.

Allah seni ve bizi, kendisine ve Resûlü'ne itaat etmeye muvaffak kılsın. Bil ki yüce ikramlara, güzel makamlara, parlak mertebelere, ebedi ve devamlı mutluluğa ulaştıran şey; şerefli ve zarif bir cevher olan ilimdir. Zira Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Her kim ilim talep etmek üzere bir yola girse Allah ona cennet yollarından bir yolu kolaylaştırır. Melekler ilim talebesinin üzerine, onun yaptığı işten razı oldukları için kanatlarını indirirler. Gökte ve yerde olanlar, hatta suyun içindeki balıklar bile âlim için istiğfar eder."*⁴⁴ *Âlimin abid kişiye üstünlüğü, ayın on dördü gecesinde diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. İlimsiz zahid ve abid olan kimse ipi olmayan yaya benzer. Âlimler peygamberlerin varisleridir."*⁴⁵ Yine aleyhi's-salâtüve's-selâm Efendimiz, *"Her kim Allah'ın dininde fakihleşirse Allah onun dinine ve dünyasına kâfi gelir"*⁴⁶ buyurmuştur. Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur: *"Allah sana Kur'an'ı ve hükümlerini indirdi; evvelce bilmediğini sana öğretti. Allah'ın, senin üzerindeki lütûf ve ihsanı çok büyüktür."*⁴⁷ Ve yine şöyle buyuruyor: *"Gerçekten biz, Davûd'a ve Süleyman'a bir ilim verdik de onlar şöyle dediler: Hamd olsun O Allah'a ki, bizi mümin kullarından çoğu üzerine üstün kıldı."*⁴⁸ Bir başka ayette şöyle buyuruyor: *"Allah içinizden iman etmiş olanları ve ilim sahibi olanları yüksek derecelere çıkarırsın."*⁴⁹ Bir başka ayette: *"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"*⁵⁰ Yine şöyle buyuruyor: *"Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler."*⁵¹ Başka bir ayette; *"Oysa onun gerçek manasını ancak Allah ve ilimde derinleşmiş olanlar bilir."*⁵² Ve yine Allah Teâlâ şöyle buyuruyor; *"Allah'tan hakkıyla ancak âlimler korkar."*⁵³ Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur; *"Ey iman edenler! Allah'a, Resûlüne ve içinizden emir sahiplerine itaat edin."*⁵⁴ En doğru görüşe göre buradaki 'ulû'l-emir'den maksat âlimlerdir. Zira kralların da âlimlere itaat etmesi gerekir, fakat aksi böyle değildir.

O (ilim) da geleneksel olarak bu işin ehlinin ağzından alınarak, kemâlât sahibi kişileri şifâhen dinleyerek ve gece gündüz kolları sıvayarak elde edilir. Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"O'nu, kuvvetleri pek çok olan (cebrail) öğretti."*⁵⁵ Efendimiz (s.a.s.) şöyle uymuştur: *"İlim öğrenmekle elde edilir."*⁵⁶ İşte bundan

⁴³Zây harfi yerine sehven zâl yazıldığı düşünülürse "tertemiz" diye de tercüme edilebilir.

⁴⁴ Muhammed b. İsa b. Sevre b. Mûsa b. ed-Dahhâk et-Tirmizî, *el-Câmi'u'l-kebir-Sünenü't-Tirmizî*, thk. Beşşâr'AvvâdMa'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), "İlim", 19.

⁴⁵ Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *SünenüEbî Dâvûd*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "İlim", 1. İcâzetnâme sahibinin paylaştığı bu hadiste yer alan, "İlimsiz zahid ve abid olan kimse, ipi olmayan yaya benzer" kısmı herhangi bir hadis kaynağında bulamadık.

⁴⁶ Tam olarak bu anlamda herhangi bir hadis bulamadık. *"Allah kime hayır dilerse onu dinde fakih kılar"* anlamında hadisler mevcuttur. Bk. Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhih*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "İlim", 10.

⁴⁷en-Nisâ 4/113.

⁴⁸en-Neml 27/15.

⁴⁹el-Mücâdele 58/11.

⁵⁰ez-Zümer 39/5.

⁵¹Âl-i İmrân 3/18.

⁵²Âl-i İmrân 3/7.

⁵³Fâtır 35/28.

⁵⁴en-Nisâ 4/59.

⁵⁵en-Necm 53/5.

⁵⁶Benzer hadis için bk. Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb b. Mutîr el-Lahmî eş-Şâmî Ebû'l Kâsim et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi b. Abdilmeccid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye), 19/395.

dolayı ulemâyı, faydalı olma vef aydalanma hususunda silsile halinde görürsün. Onun (ilmin) fazileti ve menkı beleri hakkında çok fazla Kur'an ayeti ve nebevî hadisler vardır. Fakat biz bu kadarıyla yetineceğiz.

Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yok. Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin. Yine seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize kavrettiğinden başka bizim herhangi bir kavrayışımız yoktur. Muhakkak ki sen çok cömertsin ve çokça ikram edensin.

Zengin ve her şeye kadir olan Allah'ın rahmetine muhtaç olan Hüseyin Paşazade Mudurnulu Müftü Muhammed oğlu Muhammed Sadık -Allah kendi fazlı ve keremiyle her ikisinin de günahlarını örtsün, onların hallerini daha güzel kılsın, her ikisini de iki cihanda emin, yardım görmüş, korunmuş ve sevinçli kılsın- şöylesöylüyor: Vakta ki kerem ve ihsan sahibi zat (Allah) ilimleri, marifet ve yakînî imanı elde etmemiz suretiyle bizlere nimetlerini, cömertliğini, ikramlarını ve ihsanını yağdırınca imkânlar ölçüsünce Allah'tan yardım isteyerek ve "Rabbim! Sen bana tarafından bir rahmet bahşet, işimde doğruluğu kolaylaştır, en güzel yardımınla bize destek ol!" diyerek layık olmadığım halde meşhur yüksek bir makamda müzakere ve dersvermekle bir de istifade etmek isteyenlere akli ve nakli sanatları öğretmekle meşgul oldum. Bizden istifade edenlere gelince onlar, hayır ve bereket bekleyerek benden icazet talep ettiler. Allah onların kalplerini ilim, hikmet ve imanla nurlandırın. Onları unutma ve şüphe kirlerinden korusun. Onları övülen ahlaklarla süslesin, bütün iyilikleri kaplayacak şekilde iyi amellere muvafık kılsın. Onları, yayılma ve büyümeleri hususunda ilmi eserlerine karşılık olarak, kökü sağlam dalları göğe yükselen hoş bir ağaç gibi kılsın. Ne sıradan insanlara ne de seçkin insanlara muhtaç olmamaları için Allah onları hususi bir cömertlikle zengin kılsın! Ben ise kendi kendime, "Ben bu seviyeden ne kadar da uzağım! Geçmiş şerefli selef ulemânın ilimlerine, halef ulemânın anlayış düzeyine nispetle şuan icazet almaya bile layıkdeğilim" dedim. Sonra düşündüm de "Şayet ben buna cüret etmezsem bu yüce silsile zayi olur ve bu güzel gelenek işlevsiz hale gelir." Dedim ve başka bir care bulamayıp önceki ulemâyı taklit ederek hayır elde etmeyi, sonraki dönem âlimlerit aklit ederek de bereket elde etmeyi tercih ettim. Meclisimde hazırbulunan ve her nevi sanattan istifade eden, farklı ilimleri tahsil edenlerden biri de dostumuz ve kardeşimiz Hacı Hafız Râsîh Efendi oğlu Mudurnulu Şeyhzade Abdülcilil Muhammed Zühdi'dir. Kendisinde kabiliyet, çaba ve gayret sarfetme hissettim ve benden, rivayet edilmesi caiz olan, din âlimlerinden aktarılan mirastan bir de ehli yakinin enfaziletliilerinin miraslarından aktarılması caiz olan şeyleri rivayet etmesine icazet verdim.

Ey dostumuz! Bu fakir, ilimleri, çok maharetli, şerefli, sadık kişilerden aldı. Eserleri ufuklarda bile yayılan çok yetenekli kişilerin meclislerinde bulundu. Allah kendilerine engin rahmetiyle rahmet eylesin ve bizleri üstün bereketleriyle menfaatlendirsün.

Onlardan biri de ilmiyle âmil ulemânın en bilgini, fakiherin en fakihi, şeriata bağlananların en dikkatlisi, kemâlât ehlinin en kâmilî, dostumuz, efendimiz, üstadımız, Mudurnulu Müftü Mustafa Efendi oğlu Hasan'dır. O da Allah'tan korkanların en mütakkisi, muhaddis ve müfessirlerin en iyi yetişmişî, Karahisar-ı Sahib'e yerleşmiş olan Abdülcilil oğlu Abdülvahid efendidir.

Yine onlardan biri de kendi asrının âlimlerinin enfaziletlisi ve kendi döneminin en güvenilirli, kendisine hacı diye işaret edilen Mudurnulu Halil Efendinin oğlu Raşit'tir.

Yine onlardan biri de ulemanın en faziletlisi, fakiherin en fakihi, fetva vermeye izin verilmiş Mudurnulu Hacı Hafız Salih Efendi oğlu Hacı İsmail Hakkı'dır. O da ilim heyetinin üstadı çok yetenekli ve çok zeki hocası olan İbrahim Efendi oğlu Mudurnulu Müftü Mahmut'tan icazetlidir.

Yine onlardan biri de tahkikat yapan âlimlerin en bilgini, araştırmacı âlimlerin en faziletlisi, kemâlât ehlinin en kâmilî Bolulu Hasan oğlu üsnü'dür. O da hocası büyük âlim, araştırmacı, problemleri ve hakikatleri keşfeden, tam faziletli, engin bilgili Şehr'li Gürcü Hacı Emin Efendi'den icazetlidir.

Yine onlardan biri de ulemanın en bilgini, faziletliilerin en faziletlisi, kendi asrının allâmesi, kendi döneminin bir tanesi, çok şerefli, çok temiz, çok muttaki dostumuz, üstadımız, Bolulu Müftü Sıbgatullah Efendi'dir.

Yine onlardan biri, kemâlât ehlinin en faziletlisi, züht ehlinin en zahidi, müridlerin mürşidi, Âlemlerin Rabbi'nin arifi, kendisine şeyh diye işarete dilen Bolulu İbrahim Şevk Efendi Halveti'dir.

Yine onlardan biri de verâ sahiplerinin en dindarı, züht ehlinin en ihlaslısı, apaçık şeriatı en iyi bilen, keramet ehlinin en mükemmeli Mudurnulu Ahmet Efendi oğlu Mehmet Nuri Halvetî'dir.

Sonra benim kendisine işaret edilen icazetim, -Allah günahlarını bağışlasın ve cenneti onun kalacağı yer kılsın- (yukarıda) işaret edilen kişinin icazetine dayanmaktadır. Yine kendisine büyük adamlar tarafından icazet verilmiş vefaziletli veyü cekişiler tarafından seçilmiş Sıbgatullah Efendi diye işaret edilen kişi bana icazetvermişti.

O da ilmi faziletli ve maharetli kişi olan Kütahyalı İbrahim Efendi oğlu Ahmet'ten almıştır. Buna göre ona da faziletli, tam bir muhakkik ve müdakkik, saltanat diyarındaki ulemanın önderi Abdürrahim Efendi icazet vermiştir.

Ve yine ona da kardeşi ve hocası, ulemanın önderi, fazilet ehlinin dayanağı, kendi zamanının en faziletlisi, kendi döneminin en bilgini, kendi asrının biricigi, vakti zamanında tek olan hikmet ehli, hak ehli, filozof ve müdakkik âlim, Palabıyık Efendi diye bilinen Yusuf el-Alevî oğlu Muhammed vermiştir.

Ve yine kendisine işaret edilen Sıbgatullah Efendi isimli zat, gençlik dönemlerinden önce Bolu doğumlu Kirmanî neslinden gelen babasından ilmi almıştır. Daha sonra o da bu ilmi; faziletli, kemal ehli, Bolulu Hasan Sıddık'tan almıştır. Sonra o da bu ilmi, fazilet ehli, zeki, yüce şahsiyet Bolulu Veliyüddin'den almıştır. Sonra yine kemâlat ehlinin gavısı, seyrisülük yapanların mürşidi, mahlûkatın rabbi olan Allah'ın arifi, zahiri ve batını ilimlerden engin bilgili, faziletli Diyarbakırlı Şeyh Mustafa Efendi es-Safî'den almıştır. Daha sonra kemalat ehli, İçelli Hacı Ömer Efendi'den almıştır.

Sonra, yüce şahsiyet, Bozoklu, meşhur ve tanınmış Hacı Mahmud Efendi'den almıştır. Sonra kemâlat ehli Ahmet Hulusî'den, sonra kemalat ehli Çankırlı Halil'den, sonra faziletli, arif, kerim olan Allah'a ulaştığı müderris ve müftü, Biga şehrinde te'lif sahibi Hacı Mustafa Efendi'den almıştır.

Sonra fazilet ehli, saltanat diyarında tanınmış, Safranbolulu Hacı İbrahim'den almıştır. Ve yine yüce şahsiyet, kemâlat ehli, faziletli Şeyh İçelli Muhammed Raşit'ten almıştır. Ve yine faziletli, şerefli, meşhur, Bağdatlı Hacı Abidin'den almıştır. Yine faziletli, deha, kemalat sahibi Boyabat'lı Ebubekir'den almıştır.

Yine faziletli, arif, şeyh, Diyarbakırlı Hüseyin Muhittin'den almıştır. Bu merhumzat da ulemanın en bilgini, faziletliğin enfaziletlisi Hacı Emirzade diye meşhur olmuş Ahmet oğlu Muhammed'ten icazetlidir. Bu merhum zat da muhakkik ulemânın en meşhuru, dâhilerin en kâmilî, Nişaburlu Muhammed Hafid Ali'den icazetlidir.

Bu merhum zat da Tebrizli Yahya Bey'den almıştır. O ise, Şirazlı Habîbullâh Mirzacan'dan almıştır ki bu da milletin ve dinin güzeli Şirazlı Mahmut'un en iyi talebesidir. Bu zatın tüm ilimleri, allâme Sıddık Devvânî'ye ulaşır. Bu zatın icazeti de birçok büyük zatlara ulaşır. Bunlardan en büyüğü, Divanlı Esad ve Kuşkonarlı Mazhareddin'dir.

Bu iki zât, içi dolu bir ilim kuyusu olan, Seyid Şerif Cürçânî'den istifade etmekle iftihar etmişlerdir. Bu da muhakkik âlim, Kutbeddin er-Râzî'nin talebesidir. O da allâme Şirâzî'nin talebesi olup, o da Kâtip el-Kazvînî'nin talebesidir. O da İmam Fahreddin er-Râzî'nin talebesidir.

O da Hücetü'l-İslâm İmam Gazzâlî'nin talebesidir. O da İmamü'l-Harameyn Yusuf oğlu Abdullah oğlu Abdulmelik el-Cüveynî'nin talebesidir. O da babası Yusuf'dan, o da Ebû Tayyip'den, o da Muhammed bin Süleyman Sa'lûkî'den, o da İbrahim el-Mervezî'den, o da Ebû Abbas bin Ahmet'ten, o da Ebu'l-Kâsım Osman'dan, o da İsmail oğlu İbrahim'den, o da Ebû Abdullah Muhammed bin İdris eş-Şâfî'den, o da Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî'den, o da imamlar imamı, ümmetin kandili, Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sabit'ten, o da Hammâd bin Süleymân'dan, o da İbrâhim en-Nehâ'î'den o da Alkame Abdurrahman bin Esved bin Zeyd ve Ebû Abdurrahman Abdullah bin Habib'den almıştır. Allah hepsine rahmet eylesin. İlk ikisi Allah kendilerinden razı olsun- Abdullah bin Mes'ûd'dan almıştır. Üçüncüsü (Ebu Abdurrahman Abdullah bin Habib) ise -Allah kendisinden razı olsun- Hz. Ali bin Ebî Tâlib'den almıştır. Bu ikisi de peygamberlerin sonuncusu, âlemlerin rabbinin resûlü Hz. Muhammed'den almışlardır. Allah ona ve geri kalan tüm elçi ve resûllere salât ve selâm etsin. O da Allah'ın katındaki şeyler sayısınca hem sır ilimleri hem de açık beyan ilimleri Cebrail'den (as) almıştır. O da kerim ve celil, şanı yüce ve kendisinden başka birilâh

olmayan Allah'tan almıştır.

Allah hepsinin kabrini nurlandırın. Onların bereketini üzerimize yağdırın. Bizi ve onları ihlaslı ve muhlis kullar içerisinde haşretsin! Bu ise Allah için çok kolaydır. Artık sözümüzü, yaratılmışların efendisinin vasiyet ettiği şeyle bitirelim. Hz. Muaz (r.a.), rivayet ettiği bir hadiste şöyle diyor: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem elimi tuttu ve (benimle birlikte) bir mil yürüdü. Sonra şöyle dedi: *“Ey Muaz! Sana Allah'tan korkmayı, doğru sözlü olmayı, sözünde durmayı, emaneti (sahibine) teslim etmeyi, hainlikten uzakdurmayı, yetime merhamet etmeyi, komşuyu korumayı, yumuşak sözlü olmayı, selamıyı aymayı, Kur'an'ı anlamayı, âhireti sevmeyi, savaşta cesaretli olmayı, emeli kısa tutmayı, güzel ameli tavsiye ediyorum. Seni, müslümana sövmekten, yalancıyı tasdiklemekten, doğru söyleyeni yalanlamaktan, adil imama isyan etmektен, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaktan nehyediyorum. Ey Muaz! Her taşın ve ağacın yanında Allah'ı zikret. Yaptığın gizli günaha gizli tövbe, açık günaha açık tövbeyi yenile.”*⁵⁷ Bu hadisi Beyhaki rivayet etmiştir. Allah kendisine rahmet eylesin.

Şu icazet verilen zattan beni hayır dualarında unutmamasını, ben hayatta olduğum müddetçe ismim yanında zikrolunarak veya duyularak her geçtiğinde beni güzel bir şekilde anmasını, vefat edince de kendisi sağ olduğu müddetçe beni güzel bir şekilde yâdetmesini rica ediyorum.

Ey dostum! Sana, tüm mü'min kardeşlerime ve kendi hatalı, günahkâr nefsim her durumda takvalı olmayı, amellerde en sahih sünnete sınıksız sarılmayı, güzel ahlakları, bir de yanlarında olan menfaatin sana da ulaşması için dünya erbabına ve yöneticilere dalkavukluk yapmamayı tavsiye ediyorum. Seni ve onları bu duruma karşı uyarıyorum. Çünkü onların çokça yaptığı gizli fısıltıda hayır yoktur. Sen selevin izini takip et! Zira bereket onlardadır. Allah'ın hükmettiği şeye sabret! Allah'ın rızasını elde etme hususunda gayret et! Benim ve diğer tüm hayır ehlinin durumundan ibret al. Zira bu, basiret sahipleri için bir hakikattir. Hayırlı işlerin kaynağı ol! Başkasına bakmayı kes! Kardeşlerinin eğitimine kendini görevli kıl ki akranlarının arasında müstesna bir şahsiyet olasın! Bilinmeyen şeyleri bilgiye çevirmek için tasavvurât ve tasdikâtı gözet! İnceleme ve araştırmalarla meşgul ol! Kompleks ve şüpheli şeylerden kaçın! Akait ilminin gereksinimlerini yerine getir ki taklit tabakasından kurtulasın! İslam'ın usu ilimlerini fûrû ilimlerin de tatbik et! Her gün bunun gereğince amel et! Müneccimlikten ve felsefeden sakın ki seni bozuk bir itikada düşürmesin! Cennet yurdunu kazanmak için tefsir ve hadisler ile meşgul olman gerekir! Sonra senden, vaktinin çoğunda dualarını bekliyorum. Allah Teâlâ, seni yaptığın tüm işlerde muvaffak kılsın ve seni her zaman afetlerden ve belalardan korusun. Seni, hayırlı rızıklarla rızıklandırsın. Yine senin (isminin) yayılmasında ve salih amellerde, halis niyetlerde muvaffak kılsın. Zira bunlarla, umulan, talepedilen şeyler ve vasiyetler tamama erer.

*“Rabbimiz! Bize hidayet verdikten sonar kalplerimizi saptırma; katından bize birrahmet ihsan et! Şüphesiz ki sen, çok bağışlayansın.”*⁵⁸ *“Rabbimiz! Hesap gününde bizi, ana babamızı ve tüm müminleri bağışla!”*⁵⁹ Allah'ım! Hz. Muhammed Mustafa'ya salât eyle. Öyle bir salât ki onun vesilesiyle bizi tüm korku ve afetlerden kurtar, bütün ihtiyaçlarımızı gider, bizi bütün günahlardan temizle, bizi derecelerin en yücesine yükselt ve onun vesilesiyle bizi hayatta ve ölümden sonar tüm hayırların en son noktasına ulaştır. Şüphesiz sen her şeye kadirsin.

Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed O'nun resûlüdür. Allah'ın izniyle son duamız şudur: Âlemlerin rabbine hamd olsun! Son olarak, mülk sahibi ve her şeyi bilen Allah'ın yardımıyla bu yüce silsilenin tamamlanmasına karşın Allah'a hamd ederiz. Salât ve selamın en güzeli Peygamberimiz ve Efendimiz Muhammed'in üzerine olsun!

Seyyid Mehmet Sadık

⁵⁷ Ahmed b. El-Hüseyn b. Ali b. Musa el-Husrevcirdî el-Horâsânî Ebû Bekr el-Beyhâkî, *Kitâbü'z-Zühdi'l-kebîr*, thk. Âmir Ahmed Haydar (Beirut: Müessesetü'l-Kütübü's-Sekâfiyye, 1996), 347, hadis no: 956.

⁵⁸ Âl-i İmrân 3/8.

⁵⁹ İbrâhîm 14/41.

Kaynakça | References

- Akçıl, Nesrin Çiçek. "Yıldırım Camii". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/ 531-532. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ayhan, Halis. *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı. "Mudurnu'da Yıldırım Bâyezid Manzumesi ve Taş Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi* 5 (1962), 79-86.
- Ayverdi, Ekrem. H. *İstanbul Mimari Çağının Menşei, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (630-835-1230-1405)*. I. Cilt. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Enstitüsü Yayını, 1966.
- Baltacı, Cahit. *XV.-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 3. Baskı. 2021.
- Beyhakî, Ahmed b. El-Hüseyn b. Ali b. Musa el-Husrevcirdî el-Horâsânî Ebû Bekr, Kitâbu'z-Zühdi'l-kebîr. thk. Âmir Ahmed Haydar. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî's-Sekâfiyye, 1996.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. el-Câmi'u's-şâhih. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi (DİBSA), Ahmet Recai Efendi [1923-1236].
- Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi (DİBSA), Mehmet Zühtü Uzman [1955.0936].
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'aş es-Sicistânî. Sünenü. Ebî Dâvûd. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Emecen, Feridun. "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid", *Osmanlı Araştırmaları* 43/43 (Haziran 2014), 67-92.
- Erat, Birsen. "Bolu Orta ve Mudurnu Yıldırım Hamamları; Mimar Ömer Bin İbrahim'in Üslubu Hakkında Bir Değerlendirme", *Sanat Tarihi Dergisi*, 31/1(2022), 653-687.
- Güldöşüren, Arzu. "İki Farklı Merkez İki Farklı Nizamnâme: 1914 Islah-ı Medâris ve 1921 Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi". *Osmanlı Medreseleri: Eğitim, Yönetim ve Finans*. Ed. Fuat Aydın, 491-520. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2019.
- Kaya, Mahmut. "Tasavvur". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/126-127. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Kılıç, Fahri. - Tarhan, Murat. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bolu'da Eğitim Uygulamaları" *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14/3 (2014), 157-190.
- Kılıç, Nermin vd. *Bolu Livası 1921-1925 Senesi Sâlnâmesi*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2008.
- Kuş, Fatma. "Kütahya Ulucami". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/ 107-108. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Önal, Güray. "Yıldırım Bayezid Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/529-531. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Sarı, Hüseyin. "Şerr'iye Sicillerine Göre II. Mahmut Dönemi'nde Mudurnu'da Nüfus Hareketleri ve Toplumsal Hayattan Bir Kesit". *OTAM* 7 (Ağustos 1996), 188-189.
- Şahintürk, Hasan. "Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi Sonrasında Osmanlı Taşrasında Medrese Kurma Teşebbüsleri (1910-1914)", *Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni* 3/5 (Ocak 2024), 106-33.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb b. Mutîr el-Lahmî eş-Şâmî Ebu'l Kâsım. el-Mu'cemü'l-kebîr. thk. Hamdi b. Abdilme'cîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiye. 1994.
- Tirmizî, Muhammed b. İ'sâ b. Şevre b. Mûsa b. ed-Dahhâk. el-Câmi'u'l-kebîr-Sünenü't-Tirmizî. thk. Beşşâr'AvvâdMa'rûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.
- Yaran, Rahmi. "Bilmen, Ömer Nasuhi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/162-163. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Yavaş, Doğan. "Bursa Ulucami". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/ 88-89. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Yavaş, Doğan. "Yıldırım Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/ 532-534. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.